

Žarko Lazarević

USODA PREDVOJNIH KMEČKIH DOLGOV PO LETU 1945

Kmečki dolgovi so v obdobju 1918—1941 predstavljali akutni problem jugoslovanskega gospodarstva. V prvi polovici dvajsetih let se kmetje v primerjavi s kasnejšimi leti niso veliko zadolževali.¹ Tudi stari dolgovi v tem času še niso predstavljali večjega bremena, saj jih je izničila inflacija, ki je značilna za to obdobje. Obenem so bile cene kmetijskih pridelkov visoke in zahodnoevropsko tržišče na široko odprto za jugoslovanski agrarni izvoz. Preko visokih kmetijskih cen se je okrepila tudi kmetova kupna moč, kar je na drugi strani omogočalo konjunkturo tudi v industriji.²

Le redki znaki, kot na primer skokovito povečevanje števila prisilnih dražb,³ so kazali, da so se sredi prve polovice dvajsetih let kmetje pričeli ponovno intenzivneje zadolževati. Novo zadolževanje lahko opravičimo z investiranjem v med vojno zanemarjene kmetije in z intenzivnim nakupovanjem zemlje. Vplivala pa je tudi inflacija, ker so kmetje, poučeni z dotodanjimi izkušnjami, najemali posojila v upanju na nadaljnjo razvrednotenje denarja, kar bi jim omogočilo ob inflacijski rasti kmetijskih cen in nepremičnin z lahkoto vračati najete kredite.⁴ Proti koncu prve polovice dvajsetih let je na zadolževanje vplivala tudi restriktivna monetarna politika, stabiliziranje domače valute in porajajoča se hiperprodukcija na svetovnem tržišču.⁵

V drugi polovici dvajsetih let so pričele cene kmetijskih pridelkov na svetovnem tržišču naglo padati zaradi hiperprodukcije. Kmetijstvo v ZDA se je do tedaj, s preusmeritvijo vojaške industrije v civilne namene, industrializiralo, mehaniziralo in delno tudi že kemiziralo ter pričelo pošiljati na trg velike količine pridelkov. Istočasno je tudi zahodnoevropska agrarna produkcija, v zavetrju protekcionistične kmetijske politike, dosegla in marsikje preseгла predvojni nivo. To dogajanje je našlo odmev tudi v Jugoslaviji, ker se je ožil prostor njenemu izvozu, saj z zastarelim in razdrobljenim kmetijstvom ni mogla enakovredno tekrovati z industrializiranim, kakršno se je razvijalo v Zahodni Evropi in Ameriki.⁶

Zavedajoč se, da kmetijstvo zaradi daljše amortizacijske dobe ne prenese dragih kreditov, da pa so ti pogoj za napredek kmetijstva, je vlada 1925. leta po francoskem vzoru izdala »Zakon o kmetijskih kreditih«.⁷ Z njim je želela kmetom preko novo zgrajenega sistema kreditnih zadrug, ki so se imenoval »Krajevne zadruge za kmetijski kredit«, zagotoviti poceni posojila. Ta poskus se je ponesrečil, saj so bile nove zadruge le organ za razdeljevanje državnega denarja, namesto da bi razvijale lastno poslovno iniciativo. K neuspehu tega projekta je največ pripomogla država sama, ker vlada redno ni v celoti vplačevala obljubljenih dotacij, saj ni hotela, v skladu s politiko uravnoteženega

¹ Podatki iz zemljiške knjige za katastrske občine Dol, Štepanja vas, Brezovica, Sorica, Dolenčice in Godešič.

² Mijo Mirković: *Ekonomska historija Jugoslavije*, Zagreb, 1958, str. 343—346; Nikola Vučo: *Agrarna kriza v Jugoslaviji 1930—1934*, Beograd, 1968, str. 1—43, 111, 112; Crtomir Nagode: *Gospodarstvo Slovencev v jugoslovanski državi pa v slovenski banovini*, *Misel* in delo, št. 8-9/1940, str. 197; Alojzij Trstenjak: *Zadolževanje na kmetih v Sloveniji*, *Socialna misel*, št. 7-8/1926, str. 159; *Narodni gospodar*, št. 7/1921, str. 131; Fran Gabrovšek: *Kmetijski kredit*, *Za izboljšanje življenjskih pogojev našega kmetijstva I*, Ljubljana, 1938, str. 90, 91.

³ Trstenjak, nav. delo, *Socialna misel*, št. 7-8/1926, str. 164.

⁴ Kakšne kredite naj dovoljujejo hranilnice in posojilnice?, *Narodni gospodar*, št. 4/1923, str. 57, 58.

⁵ Bogdan Stojsavljević: *Prodiranje kapitalizma u selo 1919—1929*, Zagreb, 1965, str. 175; Bran-ko Petranović — Momčilo Zečević: *Jugoslavija 1918—1988*, *Tematska zbirka dokumenata*, Beograd, 1988, str. 284.

⁶ Vučo, nav. delo, str. 68—71, 84.

⁷ Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 6/1925, str. 421—426.

proračuna, dopustiti deficitarnega financiranja nove združne kreditne organizacije. V Sloveniji sta bili ustanovljeni le dve taki zadrugi.⁸

Kljub dobrim namenom pa ta zakon ni preprečil nadaljnega naraščanja kmečkih dolgov. S padanjem cen kmetijskih pridelkov so padali tudi kmetovi dohodki, tako da so stari dolgovi, obresti in davki, ki so ostali na inflacijski ravni, naenkrat postali neznosno breme za kmeta, ker jih ob padcu cen in s stabilizacijo dinarja ni mogel več sproti odplačevati.⁹

V Sloveniji je na povečano zadolževanje vplivala tudi večja ponudba denarja na tržišču, ker so sredi dvajsetih let slovenske banke dogovorno maksimalne obrestne mere za vezane vloge. Zaradi tega so kreditne zadruge umaknile denar iz bank in ga preusmerile v kmečka posojila, kjer je bila obrestna mera višja.¹⁰

Soočena z neuspehom in vedno večjo rastjo kmečkih dolgov, ki so, po anketi ministrstva za trgovino in industrijo, v letu 1928 dosegli že slabe 3 milijarde dinarjev,¹¹ od tega v Sloveniji med 600 in 700 milijoni dinarjev,¹² je vlada 1929. leta ukinila veljavnost »Zakona o kmetijskem kreditu«¹³ in ustanovila Privilegirano agrarno banko (PAB).¹⁴ Financiranje in s tem zagotavljanje poceni posojil za kmetijstvo so sedaj postavili na drugačne temelje. PAB so ustanovili kot delniško družbo, v kateri je imela država preko državnih finančnih institucij večinski paket delnic. Z obširno propagandno akcijo, v katero so vključili tudi državne uradnike, so zbrali znatna finančna sredstva in s tem zagotovili novi banki ustrezne pogoje za delo.¹⁵

Od kreditne dejavnosti PAB so imeli največ koristi večji kmetje, ker je banka, kot profitna ustanova pač, zahtevala trdno jamstvo za posojilo, ki ga manjši kmetje niso mogli nuditi. Tako so bili že na samem začetku izključeni ravno tisti, ki so bili najpotrebnejši poceni posojil.¹⁶ V Sloveniji PAB kot upnik skorajda ni nastopala, saj je do 1939. leta odobrila slovenskim kmetom komaj 11 posojil v skupni vrednosti 208.000 dinarjev,¹⁷ kar je pomenilo le 0,037 % vseh njenih posojil v državi.¹⁸ Slovenski kmetje se pri PAB niso zadolževali zaradi višje obrestne mere in dolgotrajnejšega ter zapletenejšega postopka kot pri domačih kreditnih zadrugah.¹⁹

Na začetku tridesetih let je prišlo zaradi velike gospodarske krize do katastrofalnega padca cen kmetijskih pridelkov. 1932. leta so tako dosegale le še dve tretjini tistih iz leta 1926.²⁰ V primerjavi z istim letom se je 1931. leta dohodek v kmetijstvu kar prepolovil.²¹ Seveda pa se padec cen tu ni ustavil. Tako so poljedelske in živinorejske cene dosegle najnižji nivo v letih 1933 in 1934, ko so predstavljele le še dobro polovico tistih iz leta 1926.²² Taki gospodarski trendi so pahnili kmeta v brezizhoden položaj, tako rekoč na rob propada.

Ker nihče pravzaprav ni vedel, kolikšen je obseg kmečkih dolgov, rezultati ankete iz 1928. leta pa niso bili več merodajni, je kmetijsko ministrstvo v letu

⁸ Narodni gospodar: Zakon o poljedelskem kreditu se še vedno ne izvaja, št. 10/1927, str. 160; Zadrugištvo, št. 2/1928, str. 30; Prva zadruga za poljedelski kredit v Sloveniji, št. 11/1928, str. 174; Poljedelski kredit, št. 6/1928, str. 95.

⁹ Vučo, nav. delo, str. 112.

¹⁰ Kaj narekuje sedanji položaj posojilnicam?, Narodni gospodar, št. 4/1926, str. 49—51.

¹¹ Bankarstvo, Stanje seljačkih dugova u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, št. 1/1928, str. 38, 39; Vučo, nav. delo, str. 113.

¹² Velimir Bajkić: Seljački kredit, Beograd, 1928, str. 24.

¹³ Likvidacija direkcije za kmetijski kredit, Narodni gospodar, št. 10/1929, str. 159.

¹⁴ Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 49/1929, str. 381—384.

¹⁵ Ali se vpis delnic PAB posreči, Narodni gospodar, št. 6/1929, str. 95; Mihajlo Vučković: Istorija zadrugnog pokreta u Jugoslaviji 1918—1941, Beograd, 1966, str. 77; Arhiv Slovenije, Dravska finančna direkcija, neurejeno, dopis direktorja finančne direkcije z dne 18. 6. 1929.

¹⁶ Vučo, nav. delo, str. 200.

¹⁷ Ivan Bratko: Kmetijski dolgovi, Tehnika in gospodarstvo, št. 6/1940, str. 38.

¹⁸ Avtorjev izračun po podatkih, citiranih v opombi 17.

¹⁹ Posojila PAB, Zadrugišni vestnik, št. 2/1930, str. 35.

²⁰ Vučo, nav. delo, str. 200.

²¹ Ivan Bratko: Gibanje cen in naše kmetijstvo, Obzorja, 1938, str. 352; o dohodku na posamezno kmetijo glej Maksim Goranović: Položaj seljaka u Jugoslaviji, Beograd, 1938, cir., str. 7, 8.

²² Ivan Bratko: Gibanje cen . . . , Obzorja, 1938, str. 352.

1932 naročilo pri PAB anketo o kmečkih dolgovih.²³ Anketa je pokazala, da so se kmečki dolgovi v Jugoslaviji, v primerjavi z letom 1928, več kot podvojili in dosegli že slabih 7 milijard dinarjev, od tega v Sloveniji 1,2 milijarde dinarjev. Med najbolj zadolžene so sodili kmetje v Dravski banovini, kjer je bila tretjina kmetov zadolženih. Večino najetih posojil so kmetje porabili v neproduktivne namene. Neugodna je bila zlasti distribucija dolgov, ker so mali kmetje z do 10 hektarjev zemlje ustvarili kar dve tretjini dolgov. O težavnosti položaja je govorilo tudi dejstvo, da je bila polovica dolgov ustvarjena pri privatnih upnikih, kar smatramo za najtežjo vrsto zadolžitve. Dodatno je razmere otežila še odločitev denarnih zavodov, da zaradi krize omejijo izplačila hranilnih vlog.²⁴

V takih razmerah, ko je bila kmetova plačilna sposobnost in kupna moč nična, ni vladi preostalo nič drugega, kot da je aprila 1932 po vzoru nekaterih evropskih držav proglasila z »Zakonom o zaščiti kmeta« moratorij za kmečke dolgove.²⁵ V naslednjih štirih letih je vlada z različnimi dopolnitvami in novimi uredbami moratorij podaljševala, ne da bi se resno lotila tega vprašanja.²⁶ Neposredna posledica zakona je bilo zmanjšano zadolževanje kmetov, ki se spusti na raven srede dvajsetih let,²⁷ in prekinitve finančnih tokov v državi. Vsi ukrepi v letih 1932—1936 so imeli neznamenit vpliv na razdolžitve kmetov, saj so se kmečki dolgovi v vsem tem času zmanjšali samo za dobre pol milijarde dinarjev.²⁸

Ko se je srédi tridesetih let gospodarska krivulja vendarle obrnila navzgor, se je kot nujno kazalo urediti problem kmečkih dolgov in prekiniti štiriletno negotovost, ki je imela negativne posledice tudi za ostale gospodarske veje. Potrebno je bilo kmeta ponovno narediti kreditno sposobnega. Z izdajo »Uredbe o likvidaciji kmečkih dolgov«²⁹ v septembru 1936 je vlada želela dokončno odpraviti akutni problem kmečkih dolgov. S to uredbo so kmetom, ki so dolgovali do 25.000 dinarjev, črtali polovico dolga. Breme polovice brisanega dolga sta si delila država in upnik. To je pomenilo, da je četrtno neznižanega dolga prevzela država in za to izdala upniku obveznice, ki so se obrestovale s 3 % in bile izplačljive v 20-letnih anuitetah. Preostalo četrtno so pokrili upniki v lastno breme na račun rezervnega fonda in polovice glavnice. V primeru, da upnikova sredstva niso zadostovala, je država pokrila tudi to razliko v obliki obveznic. Polovico dolga in obresti pa je od upnikov prevzela PAB in jih je knjižila v dobro upnika na njegov tekoči račun pri PAB. To terjatev naj bi PAB izplačala v 14-letnih obrokih s 3 %-obrestno mero. Tistim kmetom, ki so dolgovali od 25.000 do pol milijona dinarjev, je lahko sodišče na njihovo prošnjo znižalo dolg za največ 30 %. Če pa je znižani dolg še vedno presegal polovico vrednosti kmetije, ga je lahko znižalo za polovico. Dolgove premožnejših kmetov, ki so imeli več kot 50 hektarjev obdelovalne zemlje in nad pol milijona dinarjev dolga, PAB ni prevzemala. Znižani in prevzeti dolg naj bi kmetje odplačali PAB v 12-letnih obrokih s 4,5 %-obrestmi. Izterjavo anuitet pa so poverili davčni službi.³⁰ Da se je položaj kmetov s to uredbo le začasno izboljšal, je pokazalo plačevanje anuitet, s katerim so pričeli 1937. leta. Prvi dve anuiteti so kmetje plačali relativno uspešno, že pri tretji pa se je zataknilo, po nekaterih mnenjih

²³ Vučo, nav. delo, str. 200.

²⁴ Osnovno delo o rezultatih ankete je napisal Milan Komadinić: Problem seljačkih dugova, Beograd, 1934, cir., str. 40—71; ostali avtorji kot Vučo (nav. delo), Stojsavljević (nav. delo), Bratko (nav. delo), Mirković (nav. delo), Tomasevič (Peasants, Politics and Economic Change in Yugoslavia, Standford—London, 1955) in Kerenčić (Studij o naši vasi, Ljubljanski zvon, 1936) pa so le navajali podatke iz njegove knjige.

²⁵ Službeni list Kraljevske banske uprave dravske banovine (odslej SLKBUDB), št. 33/1932, str. 653—655.

²⁶ SLKBUDB, št. 85/1932, str. 1125, št. 104/1932, str. 1269—1270, št. 72/1933, str. 871, št. 97/1933, str. 1125—1128, št. 72/1934, str. 745—749, št. 13/1935, str. 109, št. 51/1935, str. 519, št. 82/1935, str. 773—780, št. 36/1936, str. 379.

²⁷ Glej opombo 1.

²⁸ Mirković, nav. delo, str. 380.

²⁹ SLKBUDB, št. 79/1936, str. 752—760.

³⁰ Ravno tam.

zaradi previsoko določenih obrokov in slabe letine. Plačevanje ostalih obrokov je že prekinila vojna.³¹

Mimo tako težkega položaja kmetov in problema kmečkih dolgov ni mogla tudi KPJ, ki je kmeta smatrala za naravnega zaveznika delavskega razreda.³² Tu seveda ne moremo širše razglablјati o politiki KPJ do kmečkega vprašanja, zato bomo navedli samo splošno smernico, to je stališče, da je potrebno dodeliti zemljo z vsem inventarjem tistim, ki jo obdelujejo, predvsem malim kmetom in to seveda brez odškodnine. Glede dolgov pa je zahtevala črtanje vseh kmečkih dolgov, da bi s tem obvarovali kmeta pred izkoriščanjem bank in raznih oderuhov.³³

Po osvoboditvi se partiji glede kmečkih dolgov ni zastavljala taka dilema kot pri zemljiški lastnini,³⁴ saj je imela že pred vojno jasno stališče do tega vprašanja. Tako je bil že oktobra 1945 izdan »Zakon o končni likvidaciji kmečkih dolgov«,³⁵ s katerim so brisali vse kmečke dolgove, na katere se je nanašala »Uredba o likvidaciji kmečkih dolgov« iz septembra 1936, če znižani dolg ni presegal 5000 starih jugoslovanskih dinarjev na dolžnika. Ne glede na višino dolga so črtali vse dolgove tistim kmetom, ki so aktivno sodelovali v NOB. Črtanja so bili deležni tudi v primeru, da je dolžnik oziroma član njegove družine (soprog, starši, otroci, vnuki, če so živeli skupaj do 6. 4. 1941) padel bodisi v NOB, bodisi kot pripadnik jugoslovanske vojske ali kot civilna oseba v času od napada na Jugoslavijo pa do 18. aprila 1941. Nadalje so črtali dolgove tistim, ki so padli kot žrtve okupatorjevega terorja in njihovih domačih sodelavcev ali bili ubiti v ujetništvu. V celoti so brisali dolgove tudi tistim, ki so zaradi vojne utrpeli škodo v taki meri, da niso bili več sposobni dolg poravnati, obenem pa so na tak ali drugačen način pomagali NOG. Za tiste, ki so tudi pomagali NOG in utrpeli manjšo škodo, so predvideli le delno črtanje dolgov. Vsi ostali kmetje pa so morali v času šestih mesecev po prejemu poziva plačati svoje dolgove brez kakršnihkoli obresti. O tem, kdo je kmet, in ali je upravičen do brisanja celotnega dolga ali samo dela, je odločal Okrožni ljudski odbor, ki je tudi pozival dolžnike na plačilo ostanka dolga.³⁶ Stare dolgove so preračunavali v razmerju 10 starih jugoslovanskih dinarjev za 1 dinar DFJ.³⁷

Po dobrem poldrugem letu so izdali še »Uredbo o likvidaciji poslov glede kmečkih dolgov«,³⁸ s katero so določili, da se vsi po 31. marcu plačani zneski kmečkih dolgov razdelijo na dva dela. Polovico vsot se nakaže na račun proračunskih rezerv Okrajnih ljudskih odborov, kjer je bil dolg plačan, polovica pa je pripadla zveznemu proračunu kot njegov izredni dohodek. Okrajna sodišča so morala takoj ekstabulirati (brisati zastavne pravice v zemljiški knjigi) terjatve tistih denarnih zavodov, ki jih je upoštevala »Uredba o likvidaciji kmečkih dolgov« iz septembra 1936, to je PAB in njenih podružnic, raznih bank in kreditnih zadrug. Uredba je vse menice in druge zadolžnice, deponirane pri teh zavodih, razveljavila in določila komisijsko uničenje z zažigom.³⁹

Glede terjatev predvojnih kreditnih zadrug v Sloveniji, ki so ostale knjižene kljub določilom zgornje uredbe, ker jih ni prevzela PAB, so v letu 1949

³¹ Vučo, nav. delo, str. 208; Bratko, *Kmetški ...*, Tehnika in gospodarstvo, št. 6/1940, str. 32, 36.

³² O tem glej obširneje Zdenko Čepić: *Agrarno in kmečko vprašanje v programih KPJ/ZKJ*, Borec, št. 10/1988, str. 936–948 in Zarko Jovanović: *KPJ prema seljaštvu 1919–1941*, Beograd, 1984, 343 str.

³³ J. B. Tito: *Zbrana dela*, knjiga 6, Program KPJ za vas, str. 114–118.

³⁴ O tem glej podrobneje Vera Kržišnik-Bukić: *Seljaštvo u socializmu*, Politika KPJ prema agrarnom i seljačkom pitanju na području Bosanske Krajine 1945–1948, Banja Luka, 1988, str. 77–96.

³⁵ Službeni list DFJ, št. 89/1945, *Zakon o konačnoj likvidaciji zemljoradničkih dugova*, str. 945–946.

³⁶ Ravno tam.

³⁷ Službeni list DFJ, št. 88/1945, *Zakon o reguliranju predratnih obaveza*, str. 937.

³⁸ Uradni list FLRJ, št. 33/1947, str. 395, 396.

³⁹ Ravno tam.

določili, da jih je potrebno brisati kot neobstoječe, ker so v tem času že pričeli z likvidacijo predvojnih kmečkih kreditnih zadrug.⁴⁰

Na kmečkih posestih v Sloveniji je kljub temu ostalo še precej zastavnih pravic, ki jih uredba iz leta 1936 ni zajemala in s tem tudi ne zakon iz 1945 in uredba iz 1947. leta. Šlo je predvsem za zastavne pravice za plačilo raznovrstnih davkov, taks in kazni. S posebno uredbo so v letu 1949 določili, da se vse take zastavne pravice brišejo. Zastavne pravice za neporavnane zapuščinske ali darilne takse oziroma davke na dediščine in darila so okrajna sodišča lahko brisala le, če njihova vrednost po zamenjalnem tečaju ni preseгла 100 dinarjev.⁴¹

V Sloveniji so 1952. leta z »Uredbo o izbrisu zastavne pravice za stare terjatve«⁴² črtali vse tiste terjatve, ki so bremenile kmete in so bile knjižene do 31. decembra 1920 ne glede na znesek. Za vse tiste terjatve, knjižene v času od 1. januarja 1921 do 5. maja 1945, so določili izbris le, če preračunana vrednost ni preseгла 1000 dinarjev. V primeru, da se upnik z izbrisom ni strinjal, je moral o tem obvestiti sodišče do konca junija istega leta.⁴³ Čeprav v uredbi ni navedeno, na katere vrste terjatev se lahko nanaša, po vpisih v zemljiško knjigo sklepamo, da gre za razne dolgove pri privatnikih in terjatve glede dednih odpravkov, dot in podobno.⁴⁴

Zusammenfassung

DAS SCHICKSAL DER BAUERNSCHULDEN AUS DER VORKRIEGSZEIT NACH DEM JAHR 1945

Žarko Lazarević

Die Bauernschulden stellten in der Zeit des ersten jugoslawischen Staates ein akutes Problem der jugoslawischen Wirtschaft dar, denn drei Viertel der Bevölkerung lebten von Landwirtschaft und so hatte jede Verschlechterung der Lage auf diesem Gebiet Rückwirkungen auf die übrigen Wirtschaftszweige.

Die jugoslawischen Bauern hatten in der ersten Hälfte der zwanziger Jahre keine besonderen Schwierigkeiten mit ihren aus der Vorkriegszeit stammenden Verschuldungen, da sie durch die Inflation nach dem Krieg ausgeglichen worden waren. Außerdem waren die Preise der landwirtschaftlichen Produkte hoch, wodurch die Kaufkraft der bäuerlichen Bevölkerung gestärkt und eine Konjunktur der Industrie ermöglicht wurde.

Schon in der zweiten Hälfte der zwanziger Jahre aber kommt es zu einer Wende, beginnen doch die Preise auf dem Weltmarkt und damit auch in Jugoslawien infolge einer Hyperproduktion auf dem Weltmarkt zu sinken. Auf Grund einer Umorientierung der Kriegsindustrie zu Zivilzwecken und durch zunehmende Verwendung von chemischen Mitteln vergrößerte sich in dieser Zeit der Ertrag gewaltig, was eine ständige Preissenkung zur Folge hatte.

Die jugoslawische Landwirtschaft mit ihrer zersplitterten Besitzstruktur und den überwiegend manuellen Anbauverfahren konnte unter diesen Umständen nicht als vollwertiger Konkurrent auftreten und wurde nach und nach von dem westeuropäischen Markt verdrängt. Zusätzlich wirkte sich auf den Rückgang der Preise der Landwirtschaftsprodukte die Stabilisierung des Dinars und die damit verbundene restriktive Monetarpolitik aus. Die Bauern nahmen deshalb immer höhere Kredite auf, in der Hoffnung auf eine weitere Geldentwertung, die ihnen angesichts eines inflationären Wachstums von Preisen eine problemlose Rückzahlung ermöglichen würde.

So erreichten die Schulden der Bauern bereits im Jahr 1928 eine Summe von 3 Milliarden Dinar. Die Regierung hat in der Absicht, noch weiteres Verschulden zu verhindern, einige Maßnahmen ergriffen, doch ohne Erfolg, fielen diese doch mit dem Ausbruch der großen Wirtschaftskrise zusammen, die zu einem enormen Schuldenan-

⁴⁰ Uradni list LRS (odslej UL LRS), št. 39/1949, Uredba o izbrisu zastavne pravice za terjatve bivših kreditnih zadrug, str. 274.

⁴¹ UL LRS, št. 39/1949, Uredba o odpisu državnih terjatev, nastalih po finančnih predpistih, veljavnih do osvoboditve, in o izbrisu zastavne pravice zanje, str. 273.

⁴² UL LRS, št. 2/1952, str. 11, 12.

⁴³ Ravno tam.

⁴⁴ Glej opombo 1.

stieg der jugoslawischen Bauern führte. Schon im Jahr 1932 verdoppelte sich die Ziffer aller Bauernschulden. Da die wirtschaftlichen Verhältnisse in absehbarer Zeit keine Tendenz zur Besserung zeigten, verkündete die Regierung, dem Beispiel einiger europäischer Staaten folgend, ein Moratorium auf die Bauernschulden. Eine solche Entscheidung hatte selbstverständlich auch Nebenwirkungen, unterbrach sin doch, den wenn auch schwachen Geldfluß im Staat.

Diese Unsicherheit dauerte bis zum Jahr 1936, als ein Erlaß über die endgültige Liquidierung von Bauernschulden herausgegeben wurde, durch den den Bauern eine Hälfte der Schulden getilgt, der Rest aber von der staatlichen Bank für die Landwirtschaft übernommen wurde, der die Bauern die verbliebenen Forderungen in 12 Jahresraten mit ermäßigtem Prozentsatz zu bezahlen hatten. Der getilgte Teil der Schulden wurde sowohl vom Staat wie auch von den bisherigen Gläubigern gedeckt. Die KPJ der Vorkriegszeit, die nach dem 2. Weltkrieg die Macht übernehmen sollte, versprach den Bauern eine vollkommene Tilgung ihrer Schulden, was nach dem Jahr 1945 auch durchgeführt wurde.

KRONIKA

Casopis za slovensko krajevno zgodovino

Sekcija za krajevno zgodovino Zveze zgodovinskih društev Slovenije že vse od leta 1953 izdaja svoje glasilo — »Kroniko«. Revija je ilustrirana in poleg poljudno-znanstvenih prispevkov iz slovenske krajevine pogosto objavlja tudi razprave in članke, ki po svoji problematiki presegajo ozke lokalne okvire. »Kronika« ima namen popularizirati zgodovino in zato poroča o delu zgodovinskih ustanov in objavlja ocene novih knjig, pomembnih za slovensko zgodovinopisje.

»Kroniko« lahko naročite na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I. Po izredno ugodnih cenah so na razpolago tudi večinoma vsi starejši letniki revije.

V seriji »Knjižnica Kronike« so doslej izšle naslednje publikacije:

— Milko Kos, SREDNJEVEŠKA LJUBLJANA, topografski opis mesta in okolice (1955), 96 strani.

— Igor Vrišer, RAZVOJ PREBIVALSTVA NA OBMOČJU LJUBLJANE (1956), 72 strani.

— Vlado Valenčič, SLADKORNA INDUSTRIJA V LJUBLJANI (1957), 68 strani.

— Sergij Vilfan — Josip Černivec, ZGODOVINA LJUBLJANSKE MESTNE HIŠE (1958), 128 strani.

— Peter Vodopivec, LUKA KNAPELJ IN ŠTIPENDISTI NJEGOVE USTANOVE (1971), 104 strani.